

VILADELLEVA

De Santpedor a Viladelleva, per la Tosa i retorn pel Sitjà

Distància	17 km
Desnivell acumulat	348 m
Nivell de dificultat	Fàcil
Data	14 de novembre de 2020
Cartografia	ICGC. Bages. 1:50000
Recursos consultats	«L'origen del nom de Callús» Albert Fàbrega. «El Poble» gener 2007 «Restauració de l'església romànica de Sta. M ^a de Viladelleva» Carme Torras «Butlletí Amics de l'Art Romànic del Bages» n. 19 abril 1986 «Precisions sobre la història d'algunes esglésies d'època romànica del Bages» Albert Benet «Butlletí Amics de l'Art Romànic del Bages» n. 22 juliol 1986 «Recull històric de Castellnou de Bages» pàg. 285 Pere Vila 1990 «La conca del Cardener a MontSalat» http://www.lasequia.cat/montsalat/ Data de la consulta 14/11/2020. Cercador del patrimoni Arquitectònic (Generalitat de Catalunya). Data de consulta 14/11/2020. Mapes del Patrimoni Cultural (Diputació de Barcelona) https://patrimonicultural.diba.cat/ Data de consulta 14/11/2020. ICGC. Cartoteca digital. https://cartotecadigital.icgc.cat/ Data de consulta 14/11/2020. «Regió 7» edicions digitals 10/10/2020 i 25/08/19
Punts per a GPS	https://ca.wikiloc.com/rutes-senderisme/viladelleva-60720877

Fàcil itinerari a l'entorn de la riera de Vallverd fins al llogaret de Viladelleva, bona oportunitat per conèixer alguns aspectes històrics dels masos que trobarem pel camí i de la gent que els posseïren i habitaren. Tots els camins són ben fressats i de bon fer —bona part per pistes— però com que n'hi concorren molts altres i no disposem d'un mapa prou detallat, ens caldrà GPS per seguir-lo.

Accés

Partim de la Ronda de Sant Pere de Santpedor, on acaba el tram urbanitzat i s'ajunta amb el carrer Pons Grau. A l'extrem ponentí de la vila, al paratge conegut com la Serreta. Hi podem accedir des de la carretera de Santpedor a Callús.

Ronda de Sant Pere (330m)

Comencem a caminar vers ponent per l'antic camí de Callús. El terreny és planer amb feixes de conreu a banda i banda. Vers el nord albirem els darrers xalets del Mirador de Montserrat. A l'alçada del torrent d'Olius el camí es bifurca i, antigament, el ramal de l'esquerra s'adreçava a Sant Martí de Torroella.

Quan creuem el torrent del Mas, amb els masos de cal Pic, ca la Petita, i més enllà ca l'Arola, a la nostra esquerra, entrem a l'antic terme de Sant Martí de Torroella —avui de Sant Joan de Vilatorrada. Aturonat a mà dreta albirem el mas Vilaclara i poc més enllà, al costat però a l'altra banda del camí, cal Piquet. Comencem a davallar i entrem al bosc. Quan en sortim som a la riera de Bellver, al punt més baix de l'itinerari.

Riera de Vallverd (274m)

O de Bellver. En mapes de començaments del segle passat se l'anomena Vallver o Vallber. Un document de finals del s. X on es descriu el terme del castell de Gotmar (Callús) se l'anomena Vinyamala (*rivum de Vineamala*) i en un de 1525 Vallvert. De déu perenne malgrat que irregular i estacional, neix a la Creu del Perelló, en terme de Castellnou de Bages i desguassa al marge esquerre del Cardener a l'alçada de les Feixes de Callús. Des d'aquí i fins prop de Viladelleva, fa de termenal entre Callús —al marge dret— i Castellnou de Bages, Santpedor i Sant Joan de Vilatorrada —a l'esquerra.

La creuem seguint-la pel marge dret i, per tant, en terme de Callús.

Cal Filosa (284m)

El mas ens queda sobre un espadat entre la riera de Vallverd i el torrent de cal Candela. Les primeres referències documentals daten de mitjans del s. XVIII quan n'era l'amo Josep Alsina. El 1787 el seu fill es va vendre casa i terreny a Ramon Sala, amo de la important i veïna heretat de Vallbona. El 1805 Valentí Sala, un fadrí de la casa s'hi instal·la en contraure matrimoni. La seva descendència hi resideix fins finals del segle XX.

Al torrent de cal Candela, hi ha una surgència coneguda d'antic com la font de cal Filosa. Des de fa anys és salinitzada per filtració del runam de Súria (a uns 5 km. en línia recte) i fa que la riera de Vallverd sigui salobre des d'aquest punt. Igualment de salinitzats són els pous del nivell freàtic de la riera que havien abastit els masos de la seva riba.

Ens desviem del camí per prendre el de Vallbona i visitar un petit i ben conservat molí de sang.

Després retornem a la cruïlla i anem a la dreta per pujar al Pla de la Tosa.

La Tosa. Camí de Callús a Viladelleva (316m)

La Tosa o cal Tosa és una masia imponent de grans finestrals, totalment restaurada.

N'hi ha constància documental d'ençà el 1211 quan el seu propietari era Bernat de Tosa. L'any 1279 Berenguer de Torres, ciutadà de Manresa, estableix a Guilleuma de «Valle Viridi» (Vallverd) i la seva filla Cília el mas de la Tosa que està situat al costat del «Castrum Lucidum». S'entén que es refereix al castell de Callús. D'aquesta denominació en derivaria el nom actual del poble. Més endavant, el 1320, Balaguer de Corts confessa a Ramon Eimeric que ha pagat els diners que devia per la compra del mas de la Tosa en el terme de Callús. Cinc anys més tard un document cita propietaris dels masos del terme i entre ells Elisenda çà Tosa, vídua de Berenguer çà Tosa. Els Tosa en retingueren la titularitat fins el 1820 quan la comprà Joan Aloy de Sant Mateu de Bages. A partir de 1924 ha canviat de mans ens dues ocasions.

El mas era el centre d'una extensa propietat amb diverses masoveries com la de Vilaclara.

Deixem el Pla de la Tosa per entrar de nou al bosc.

Clot o Forat de les Ànimes (328m)

La bifurcació que mena al Cortès i al castell de Gotmar, la veiem indicada com a «Clot de les Ànimes». És un gorg al torrent de cal Candela situat uns dos-cents metres i escaig més avall. Hi ha diverses versions relacionades amb la basarda que produïa el pas per aquest indret a hora foscant o trenc d'alba. Una seria induïda per la remor de l'aigua que hom assimilava a la produïda per les ànimes en pena que vagaven per aquells verals. L'altra versió explica que els mossos de la Tosa feien juguesques, amagant-se per atemorir el personal.

Creuem el torrent i, poc més enllà a mà dreta, localitzem una barraca ben conservada. Testimoni sens dubte de quan el paratge era plantat de vinya que la fil·loxera va malmetre i la pineda ha colonitzat. Més endavant, al bell mig d'una feixa de conreu sobreviu el Pi de les Set Branques o els Set Pins. És un exemplar de pi blanc. No són pas set beses d'una mateixa soca sinó set pins amb arrels

comunes. El 2008 ja se n'havia mort un, però actualment solament en resten tres. A pocs metres de l'altre marge del camí hi ha un forn de calç mig enrunat.

El de les set branques és un supervivent, aquest sector no s'ha vist afectat però, més amunt, tota la zona ha estat devastada per dos incendis: el del 1983, que va començar per dos focus, un d'ells als voltants del mas de Cogoma i l'altre a sota Viladelleva. Va consumir unes 1000 Ha de bosc abastant fins al torrent de Gallifa, prop d'Argensola. L'altre fou el gran incendi de 1994 que, baixant de Sant Mateu de Bages, va saltar a l'altre marge de l'actual C-55. El primer dia es va deturar a la riera de Vallverd, però no es va poder evitar que saltés més amunt i es propagués pel nord del terme de Castellnou de Bages.

Prou més enllà trobem el mas de Cogoma, una masoveria de cal Ferrer de Viladelleva. A la llinda d'una finestra hi ha gravat l'any de 1637 tot i que apareix documentat ja el 1513.

Atenyem la bifurcació amb el camí de Castellnou, per on retornarem. Ara anem a l'esquerra en direcció a Viladelleva, per camí pavimentat.

Cal Pasqual i cal Grisor (358m)

Dues cases separades per un pati murallat entremig. Les notícies més reculades daten del segle XIX, com antigues masoveries de cal Ferrer de Viladelleva. Actualment deshabitades.

Cal Ferrer (397m)

Gran masia emmurallada amb diverses fases constructives. Les referències consultades no ens permeten destriar-ne l'origen i història de la del resta d'edificacions del lloc de Viladelleva, si formaven part d'una mateixa propietat o alou i en quin moment es va segregar.

A la llinda hi figura la data de 1604 tot i que probablement és molt anterior. El 1959 Miquel Bayona i Ferrer la va vendre a Jordi Planas i Homs, de Barcelona. El casal hauria estat el centre de la propietat coneguda genèricament com Viladelleva, a tenor de la documentació històrica que el comprador hi va trobar i dipositar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Que el lloc de Viladelleva fou habitat des d'antic ho testimonia la necròpolis situada a dos-cents metres de cal Ferrer i la propera del Turó dels Moros, amb tombes de tipus cista d'imprecisa datació dins del període alt medieval. Amb tot la referència més antiga és de l'any 1025 en una venda de terres al lloc dit «Vila de Leva», prop del riu «Malceres». Probablement fou propietat de la família Montcada atès que l'església de Santa Maria de Viladelleva se suposa que és la que, amb la mateixa advocació, apareix el 1033 en una donació entre germans d'aquella família. També se li atribueix una referència del 1060 d'una església de «S.M^a» situada a «Vila Mancada» prop del riu «Malchers».

Molt més endavant, el 1407 Elissendis de Viladelleva, resident a Manresa, juntament amb els seus fills, ven el mas a la família Monge de Callús. En el document hi intervenen Arnau de Sallent com a senyor de Callús i Berenguer de Tord, castlà de Castellnou de Bages (1).

A l'altra banda del camí hi ha la masoveria de cal Jepet.

- (1) Els Tord, castlans de Castellnou pel Bisbat de Vic, deuriem retenir encara alguns drets sobre el castell i terme de Callús tot i que Eimeric de Sallent havia comprat el 1355 el feu i les meitats de la tasca i la dècima a Galceran de Tord.

El mas de Viladelleva i cal Torrenyer (405m)

Notable edifici resultat de diversos cossos adossats que li han configurat l'aspecte actual. A la façana principal s'hi obren el portal adovellat amb arc de punt rodó i un conjunt de finestres de pedra picada. A la part més meridional el mur és sustentat per tres contraforts. Fins fa ben poc presentava un lamentable aspecte d'abandonament però actualment s'hi està portant a terme una restauració integral.

Separat del cos principal, a garbí, hi ha un cobert a dues plantes probablement utilitzat com a graner i estable. Té accés per carro tant a la planta baixa com a l'alçada. També separats però a mestral, hi ha un corral, un paller i un grup de tines, tot plegat en estat ruïnós.

Com a cal Ferrer, ens resulta impossible destriar-ne l'origen i història de la del resta d'edificacions del lloc de Viladelleva. El mas, de forma independent, no es documenta fins a finals del s. XIV quan s'uní en un gran alou amb les Comes de Cererols, propietat dels Cabanes d'Oristà. Durant un temps fou conegut com cal Feliu, el cognom dels masovers des de finals del segle XIX. El 1848 els Cabanes varen alçar la masoveria adossada al mur de migdia, coneguda com cal Torrenyer. En fou el primer masover Peremiquel Roca, de Súria. La seva descendència hi visqué fins el 1928 quan Montserrat Peramiquel en marxà per anar a viure a Santpedor on encara els descendents són coneguts com de cal Torrenyer (2). Aquesta família va sofrir un tràgic accident. El juny de 1915, durant una forta tempesta, va caure un llamp al campanar de l'església de Viladelleva que va provocar la mort de Maria Peramiquel Vendrell, de vint-i-dos anys. Estava tocant a «bon temps» i la descàrrega va ser mortal perquè els batalls s'accionaven amb filferros per comptes de cordes. Després dels Peramiquel vingueren nous masovers fins que el 1971 quedà deshabitada.

(2) Aquest era un costum antic i ben arrelat. Quan els amos, fadrins, masovers, i fins i tot mossos, deixaven el mas per anar a viure als pobles i ciutats de l'entorn, la nova llar se la reconeixia pel nom del mas de procedència. És el cas de cal Pic, cal Tosa, cal Grisó o cal Torrenyer a Santpedor. I hem vist el d'Elissendis de Viladelleva que residia a Manresa. També l'origen toponímic de bona part de cognoms catalans.

Santa Maria de Viladelleva (409m)

A frec del mur de tramuntana del mas de Viladelleva, s'alça aquesta petita església d'origen romànic tardà, d'una sola nau rectangular amb coberta de volta de canó. L'absis carrat ha portat a considerar-la erròniament com a preromànica tot i que després s'ha comprovat que era molt posterior.

La porta, oberta a ponent, és amb arc de mig punt i adovellada, protegida per un porxo o atri. El campanar presenta una estructura de petita torre amb aires d'espardenya de dues arcades que acullen sengles campanes. En una d'elles s'hi llegeix la inscripció de «Ma feu Josep Mestres en Manresa lu any 1858. Santa Maria, ora pro nobis». A l'altra, més antiga, sembla endevinar-s'hi l'any 1822.

La va comprar Jordi Planas, l'amo de cal Ferrer, i va restaurar-la el 1962, però cap a la dècada dels 80 del segle passat va caldre fer-hi una nova intervenció per part de l'Ajuntament i la Generalitat. El 2005 els hereus la van cedir-la a l'Ajuntament i el 2018 un retaule barroc que s'havia retirat per preservar-lo, obra del manresà Josep Sunyer i Raurell. Actualment està en procés de restauració per retornar-lo a l'església. L'any passat hi van caldre nous treballs per uns problemes derivats del terreny on s'assenta.

Pel costat de l'església prenem un corriol poc fressat que ens mena a una pista. La seguim revoltant per dins el bosc, en sentit contrari a les busques, fins poc abans d'un marcat revolt a mà dreta. Al costat mateix del camí, al marge esquerre, hi ha la necròpolis amb quatre tombes de cista.

Retornem a la bifurcació amb el camí de Castellnou, pista enquitranada, que seguim ara a mà esquerra. Per un pont creuem la riera de Vallverd i entrem en terme de Castellnou de Bages. Ens desviem aviat per un sender a mà dreta, en direcció als Tolls de les Valls, seguint el PR-C 131.

Tolls, bosc i carena de les Valls

Baixem a retrobar la riera i la creuem passant al marge dret poc abans del Toll de la Por. Més endavant passem per sobre el de Fontcoberta i recuperem el marge esquerre abans del Toll del Xuclador. Continuem per una pista que s'enfila per l'obaga del bosc de les Valls seguint el Torrent de la Sala, deixem el PR que marxa

per la dreta i anem a buscar la pista que discorre pel carener termenal entre Castellnou i Santpedor. La deixem per accedir, per un camí a mà dreta, al turó del Sitjà.

Turó del Sitjà (448m)

Punt més enlairat de l'itinerari. Hi ha una creu de fusta en un pi i un gronxador. Un dels diversos que hi ha als voltants del terme de Santpedor. Baixem al camí del Sitjà i el seguim vers sol ixent. Ens en apartem per pujar un turó on hi ha les ruïnes del mas homònim.

El Sitjà (439m)

Ruïnes d'un mas i una tina. En un capbreu de 1318 se l'anomena mas de Puig d'Or (Puig Dor) i conté una descripció del terme de Santpedor on es pot veure que, per aquella època, era més petit i acabava aquí.

Entre 1313 i 1320 en un llibre del paborde de la Seu de Manresa s'esmenten Berenguer i Maimó de Sitjar de Castellnou de Bages.

A primeries del s. XVIII hi tenim documentada una rebesàvia, Francesca Sitjàs i Camprubí, filla de Josep i Maria Anna. Va maridar-se amb un fadrister del mas de les Planes de Sant Mateu, Pere Màrtir Planas Serra que, per manca de descendència de la pubilla, va acabar esdevenint-ne l'hereu.

Deixem el camí del Sitjà per una drecera a mà dreta fins a sortir sobre l'antic camí de Castellnou a Manresa. Ens en separem pujant a mà dreta per enfilar-nos a una bona talaia sobre el Pla de Bages. Camí avall sortim al de Vallbona i la urbanització del Mirador de Montserrat, que ocupa l'antiga heretat de Pons Grau. Continuem pel de Vallbona en direcció a Santpedor, però el deixem poc més avall per un sender a mà dreta per enfilar-nos al Serrat de les Forques, un tram una mica confús pels diversos corriols oberts pels ciclistes.

Serrat de les Forques (362m)

Com el seu nom revela, era el lloc on rebien el càstig els condemnats a la pena capital i on restaven exposats llurs cossos, fora muralles però ben a la vista. El batlle, pels privilegis que havia rebut la vila, ostentava la jurisdicció civil i criminal del terme. Durant la Primera Guerra Carlina la vila —alineada amb el bàndol liberal— fou assetjada i els partidaris del pretendent Carles hi instal·laren una peça d'artilleria. Tot i així no aconseguiren l'objectiu. Davallem del serrat fins al camí d'accés al Mirador de Montserrat pel que retornem a la Ronda de Sant Pere.